

СПЕЦІАЛЬНИЙ СКЛАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВOPУШЕННЯ ТА ЙОГО ВІДМІННОСТІ ВІД ЗАГАЛЬНОГО

Шаповалов Гліб Ігорович

*студент факультету права, гуманітарних і соціальних наук
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

У кримінальному праві спеціальний склад кримінального правопорушення є механізмом, що дозволяє законодавцю окремо виокремлювати правопорушення з особливими ознаками, пов'язаними зі специфічним статусом суб'єкта або особливим характером об'єкта. Це забезпечує цілеспрямоване застосування кримінального закону до діянь, які завдають особливої шкоди, людині, суспільству, державі чи окремим правовим інститутам.

Загальний склад описує кримінальне правопорушення загалом, незалежно від статусу суб'єкта чи конкретних обставин об'єкта, натомість спеціальний склад уточнює умови кримінальної відповідальності. Наприклад, стаття 191 Кримінального кодексу (далі – КК) України передбачає загальне покарання за привласнення, розтрату, майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, але частина 5 статті 191 КК України розглядає специфічні випадки, коли діяння вчиняє службова особа, що значно посилює юридичну відповідальність.

Для визначення складу спеціальних кримінальних правопорушень законодавство нерідко використовує конкретний статус суб'єкта як вирішальний фактор. Наприклад, за статтею 364 КК України про «зловживання владою», суб'єктом кримінального правопорушення може бути лише службова особа, уповноважена здійснювати функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також особи, які обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням. Це створює додаткові вимоги до кваліфікації та доказування.

Спеціальні склади часто орієнтовані на захист конкретних об'єктів, як-от безпека держави або захист правосуддя. Так, І. І. Митрофанов

справедливо вказує, що під час розмежування за об'єктом кримінального правопорушення необхідно враховувати спрямованість кримінально протиправного діяння: яким саме суспільним відносинам безпосередньо заподіюється шкода [1, с. 147]. Крім того, необхідно брати до уваги ознаки предмета [2, с. 129–133]. Наприклад, у злочинах проти державної безпеки, передбачених розділом I Особливої частини КК України, спеціальний об'єкт кримінального правопорушення (основи національної безпеки України) дозволяє відмежовувати такі діяння від інших правопорушень, навіть якщо вони за своєю формою можуть бути схожими.

Правова кваліфікація діянь із спеціальними ознаками, як у випадку з корупційними або службовими кримінальними правопорушеннями, потребує обов'язкової відповідності певним ознакам складу. Це може бути службовий статус або виконання обов'язків, що мають суспільну важливість. Зокрема, стаття 368 КК України описує відповідальність за отримання неправомірної вигоди, встановлюючи спеціальний склад, де обов'язковою ознакою є наявність посадового статусу у суб'єкта.

У категорії кримінальних правопорушень проти правосуддя також існує поділ на загальні та спеціальні склади. Наприклад, стаття 375 КК України – «винесення завідомо неправосудного рішення» – визначає суб'єктом кримінального правопорушення саме суддю, чия діяльність безпосередньо впливає на функціонування правосуддя. Це створює основу для посиленої відповідальності суддів за зловживання службовими повноваженнями.

Спеціальні склади корупційних кримінальних правопорушень, що передбачені такими статтями як 368 і 369 КК України, охоплюють дії, пов'язані з наданням/отриманням неправомірної вигоди. Ці склади вимагають доведення службового статусу й особливих умов впливу на державні чи публічні інтереси, що дає змогу диференціювати такі діяння від менш небезпечних правопорушень і посилити відповідальність у випадках значної шкоди.

Військові кримінальні правопорушення як приклад спеціальних складів із унікальним суб'єктом. У кримінальному праві військові кримінальні правопорушення є окремою категорією, де спеціальним суб'єктом виступає військовослужбовець. Наприклад, стаття 402 КК України кримінальних правопорушень, яка передбачає відповідальність за непокору, є спеціальним складом, у якому особливий суб'єкт, об'єкт (порядок несення військової (виконання військового обов'язку) визначають кримінальну відповідальність за дії, що підпадають під військове законодавство.

Спеціальні склади інколи плутають із кваліфікованими, які також мають додаткові ознаки. Втім, кваліфіковані склади просто

підвищують міру відповідальності (наприклад, грабіж із застосуванням насильства або специфічні риси об'єктивної сторони (вчинення військових кримінальних правопорушень в бойовій обстановці [3, с. 108–111]), тоді як спеціальні склади базуються на додаткових ознаках суб'єкта або об'єкта, як у статті 364 КК України, яка розглядає службові кримінальні правопорушення.

Із огляду на додаткові ознаки, які характеризують спеціальні склади, у процесі доказування часто виникають додаткові вимоги. Наприклад, доведення службового статусу особи чи конкретних повноважень, наданих посадою, вимагає наявності документів або свідчень, що підтверджують цей статус, що ускладнює кваліфікацію і впливає на правозастосування.

Визначення спеціальних складів потребує узгодженості з принципами прав людини, оскільки більш суворі санкції можуть бути накладені на суб'єктів із особливим статусом. Наприклад, у корупційних кримінальних правопорушеннях передбачено підвищену відповідальність для посадовців, однак важливо забезпечити справедливе доведення всіх елементів складу та запобігти надмірному розширенню відповідальності за сумнівних підстав.

На міжнародному рівні Конвенція ООН проти корупції передбачає необхідність встановлення спеціальних складів для суб'єктів, що займаються публічною діяльністю, щоб запобігти зловживанням владними повноваженнями. В Україні ця вимога реалізована у статтях 368–369² КК України, які закріплюють окрему відповідальність для осіб із доступом до публічних ресурсів.

Розширення сучасних суспільних відносин породжує нові виклики щодо визначення спеціальних складів. Наприклад, із розвитком цифрових технологій законодавець має розглядати склади, де зловживання повноваженнями відбувається у віртуальному середовищі, зокрема в кіберзлочинах, які передбачають використання комп'ютерів, комп'ютерних мереж або мережевих пристроїв.

Спеціальні склади встановлюють додаткові вимоги до процесу доказування, оскільки включають елементи, які потрібно підтвердити документально або за допомогою свідчень. Доказування статусу суб'єкта, його повноважень або зв'язку з державними інтересами стає важливим етапом у процесі кваліфікації діянь, а це, в свою чергу, забезпечує точність і обґрунтованість застосування закону.

Існування спеціальних складів потребує чіткого визначення та узгодженості між різними правовими нормами для уникнення колізій і помилок у кваліфікації. Невідповідність у визначенні статусу суб'єкта або зміна суспільних відносин може призводити до необхідності уточнення складу кримінального правопорушення, особливо в контексті

постійних змін у державному управлінні, економічній діяльності та розвитку технологій.

Спеціальні склади кримінальних правопорушень сприяють адаптації кримінального права до нових соціальних умов і підвищують точність реагування на специфічні правопорушення. Зокрема, розвиток кіберзлочинності, економічних зловживань та правопорушень у сфері національної безпеки потребує впровадження нових спеціальних складів, що відображають сучасні загрози та виклики. Це підвищує адаптивність законодавства і сприяє забезпеченню правової визначеності та захисту прав людини в умовах змінних суспільних реалій.

Література:

1. Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України : навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2015. 576 с.

2. Митрофанов І. І. Окремі питання предмета кримінальних правопорушень. *Кримінально-правова протидія корупції у воєнній та повоєнній Україні* : мат. міжнар. наук. конф. (м. Харків, 24 листоп. 2023 року). Харків : Право, 2024. С. 129–133.

3. Митрофанов І. І. Проблеми реалізації кримінальної відповідальності за вчинення військових злочинів в бойовій обстановці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. Випуск 33. Том 2. С. 108–111.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-84>

ЗДАТНІСТЬ БАТЬКІВ ЗАБЕЗПЕЧИТИ ПОЗИТИВНИЙ ВИХОВНИЙ ВПЛИВ ТА КОНТРОЛЬ ЗА ПОВЕДІНКОЮ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ У ВИДІ ПЕРЕДАЧІ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІД ЇХ НАГЛЯД

Шморгун Віталій Олегович

*аспірант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Однією із причин, яка зумовлює вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень є недостатня увага батьків до виховання та навчання дітей.